

Tilburg University

Aan lage lonen heeft niemand iets

van Schaik, A.B.T.M.

Published in:
Intermediair: Informatie voor leidinggevende functionarissen

Publication date:
2002

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van Schaik, A. B. T. M. (2002). Aan lage lonen heeft niemand iets. *Intermediair: Informatie voor leidinggevende functionarissen*, 25-27.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

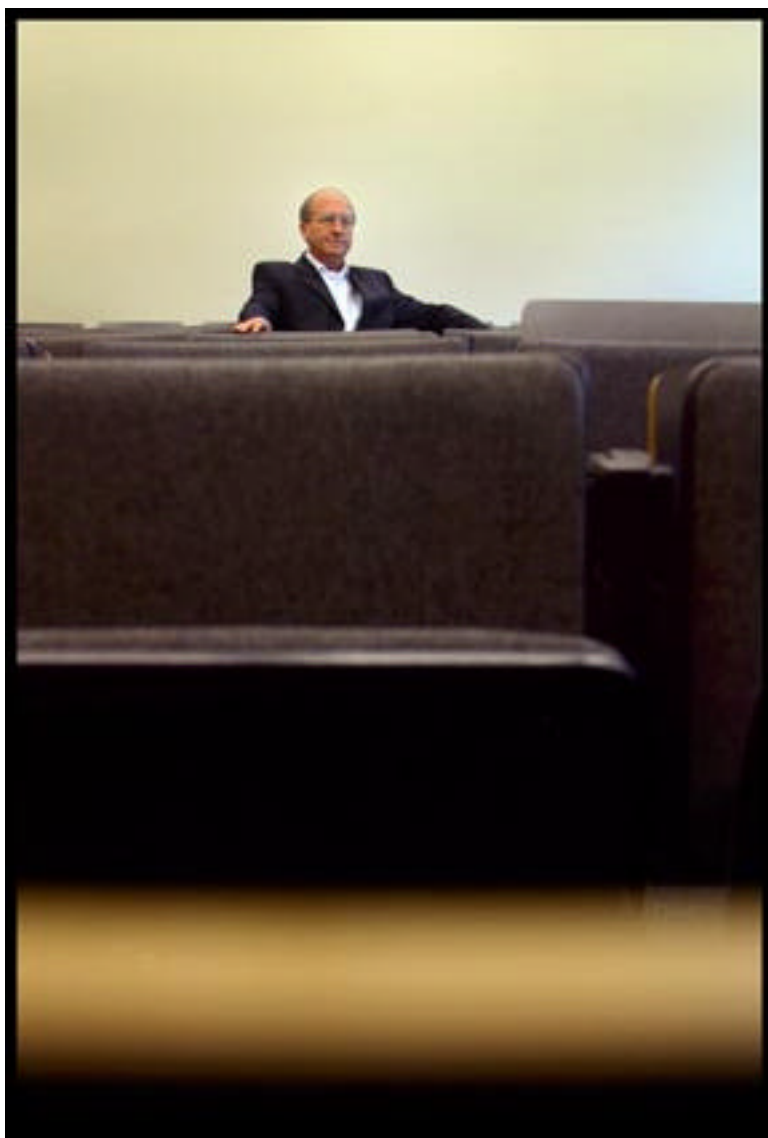
- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Aan lage lonen heeft niemand iets

Intermediair 42, 17 oktober 2002

Loonmatiging zou zorgen voor een betere concurrentiepositie, maar het Nederlandse aandeel in de wereldhandel is alleen maar gedaald. En slimmer worden bedrijven er ook niet van.

Door Luuk Sengers

Bekende oude liedje

Verdienen we te veel? Je zou het haast denken als je de klaagzangen hoort van het kabinet, het Centraal Planbureau en De Nederlandsche Bank. De roep om loonmatiging galmt weer door de polder, want het gaat even wat minder met de economie. En daarbij groeit ook de arbeidsproductiviteit niet meer zo hard als we gewend zijn.

Loonmatiging is het bekende oude liedje waarvan iedereen het refrein kent, óók de vakbeweging. Want hebben we dankzij de bescheiden loonontwikkeling de afgelopen jaren niet een miljoen werklozen aan een baan geholpen, tot ademloze bewondering van het buitenland, dat sprak van een *'Dutch miracle'*?

Toch zijn er twee economen die al tien jaar stellen dat loonmatiging juist slecht is voor onze economie. Dat de lonen omhóóg moeten, om de technologische achterstand van het Nederlandse bedrijfsleven weg te werken. Arbeider, wees verstandig en eis een forse salarisverhoging om te voorkomen dat u morgen uw baan kwijtaakt!

Lonen omhoog als productiviteit toeneemt?

Tot nu toe waren Alfred Kleinknecht en Ton van Schaik (hoogleraren aan respectievelijk de TU Delft en de Universiteit van Tilburg) roependen in de woestijn. De kloof tussen gelijk hebben en gelijk krijgen, is in de economische wetenschap dikwijls groter dan die tussen vraag en aanbod. Maar de laatste tijd vinden ze meer en meer aanwijzingen voor hun theorie en krijgen ze vaker gelijk.

De lonen mogen alleen omhoog, luidt een oude wijsheid, als ook de productiviteit toeneemt. En dat laatste is sinds kort niet meer het geval. De arbeidsproductiviteit (de waarde die per werknemer of gewerkt uur aan een product wordt toegevoegd) groeide in Nederland al jaren langzamer dan in omringende landen, maar sinds vorig jaar staat ze zelfs helemaal stil. Zonder productiviteitsgroei geen loonsverhoging, lijkt de logische gevolgtrekking. Maar Kleinknecht en Van Schaik draaien de redenering om: de arbeidsproductiviteit groeit niet meer, stellen zij, juist omdat de lonen zo laag zijn.

Er zijn geen aanwijzingen dat het werktempo hier lager ligt dan in omringende landen. De relatief lage groei van arbeidsproductiviteit lijkt eerder het gevolg van prijsconcurrentie en inefficiënte productiemethoden. Nederlandse bedrijven concurreren op de wereldmarkten hoofdzakelijk met technisch laagwaardige producten. Producten die het niet moeten hebben van hun uitzonderlijke kwaliteit, maar van hun lage prijs.

Geen loon- maar productiviteitsprobleem

Onze chemie, voedselverwerkende industrie en transportsector doen het goed in het buitenland, maar vallen niet op door technologische vernieuwingen. Aan de ene kant is dit een gevolg van loonmatiging, zeggen Kleinknecht en Van Schaik: immers, waarom zouden bedrijven in dure technieken investeren als de factor 'arbeid' in verhouding tot de factor 'kapitaal' zo goedkoop is? Aan de andere kant is het ook oorzaak van nieuwe druk op de lonen: omdat de bedrijven op prijs moeten concurreren, zijn ze uiterst gevoelig voor een stijging van hun loonkosten.

Nederland heeft geen loonprobleem, maar een productiviteitsprobleem, zeggen Kleinknecht en Van Schaik dan ook. We zouden meer op kwaliteit en inventiviteit moeten concurreren, dan kunnen we een hogere prijs vragen voor onze producten, en is het minder erg als de lonen stijgen.

Die visie wordt gedeeld door hét onderzoeksinstituut van het Amerikaanse bedrijfsleven, The Conference Board. Uit cijfers die The Board binnenkort zal publiceren, blijkt dat de arbeidsproductiviteit in Nederland het afgelopen jaar zelfs is gedaald. Volgens een van de consulting directors van het instituut, de Groningse

hoogleraar economie Bart van Ark, is het lage loonpeil de boosdoener. 'Lage netto lonen leiden tot laagproductieve arbeid. In Nederland moet een keer de omslag worden gemaakt van het creëren van "werk" naar het creëren van "productiever werk".'

Professor Ton van Schaik was in 1993 de eerste die, in het economenblad *ESB*, de aanval opende op de loonmatiging. Het moest maar eens uit zijn met het 'gedram' van het Centraal Planbureau (toen nog geleid door Gerrit Zalm) en anderen, vond hij. Nederland dreigde 'het schoonmaakbedrijf van Europa' te worden. Loonmatiging had onze concurrentiepositie geen steek vooruit geholpen, toonde hij aan. Terwijl de late jaren tachtig en begin jaren negentig werden gekenmerkt door loonmatiging, holde ons aandeel in de groei van de wereldhandel achteruit.

Dalend exportaandeel bij loonmatiging

Bijna tien jaar later is hetzelfde nog eens onderzocht door Kleinknecht en zijn collega Ro Naastepad. In de *ESB* van vorige maand bevestigden zij het opmerkelijke verband: terwijl in de jaren zestig en zeventig de loonkosten per eenheid product toenamen, verbeterde ook onze exportpositie. Omgekeerd daalde ons exportaandeel in de jaren tachtig en negentig toen de lonen werden gematigd. Een zelfde paradoxale beweging zagen ze in andere OESO-landen.

'Het CPB en Economische Zaken moeten al die jaren geweten hebben dat in de periode van loonmatiging het marktaandeel van onze export is teruggelopen', zegt Kleinknecht. 'Dat kan niet anders. Maar ik vermoed dat ze het stil hebben gehouden omdat het niet zo goed uitkwam. Ze moesten namelijk voortdurend materiaal aanleveren om de vakbonden over te halen tot loonmatiging.'

Van Schaik: 'De loonmatiging was nuttig in de jaren tachtig, toen de winsten van de bedrijven terugliepen. Maar sinds de jaren negentig is de arbeidsinkomensquote (het aandeel van de lonen in het totale nationale inkomen, red.) weer terug op een normaal peil. Sindsdien vormt de loonontwikkeling geen bedreiging meer voor de bedrijfswinsten of de werkgelegenheid. Toch is Paars blijven hameren op loonmatiging.'

Lastig te stoppen carrousel

Daardoor is een carrousel in gang gezet, die moeilijk meer is te stoppen, aldus de Tilburgse professor. 'Vooral arbeidsintensieve sectoren, zoals de dienstensector, hebben van de lage lonen geprofiteerd; hun aandeel in de economie is in de jaren negentig flink toegenomen. Dit zijn echter sectoren waar ook de arbeidsproductiviteit laag is. Denk aan de gezondheidszorg: er zijn de afgelopen jaren wel meer handen aan de bedden gekomen, maar de productiviteit is niet noemenswaardig toegenomen. Nu blijkt dat de groei van de arbeidsproductiviteit stagneert, neemt de noodzaak om de lonen te matigen toe. Het is een zichzelf versterkend proces.'

Kleinknecht: 'Stel dat we de loonmatiging in de jaren negentig hadden losgelaten. Dan waren de loonkosten gestegen en hadden bedrijven vlotter moeten rationaliseren, meer arbeidsbesparende machines moeten invoeren. Dan had je een normale productiviteitsgroei gehad in Nederland, net als elders in Europa.'

Van Schaik: 'In het begin waren er ook andere economen die er zo over dachten als wij. Rick van der Ploeg - toen hij nog hoogleraar was in Amsterdam - bijvoorbeeld, en Eduard Bomhoff en Sweder van Wijnbergen. Maar Van der Ploeg heeft zich later als staatssecretaris van cultuur aan de Haagse mores aangepast. Bomhoff werd zelfstandig ondernemer, als directeur van onderzoeksinstituut Nyfer, en vond het verstandiger verder zijn mond te houden. En Sweder van Wijnbergen werd secretaris-generaal op Economische Zaken, waar hij zich voortaan een stuk voorzichtiger uitliet. Daarmee is de discussie over de loonkosten in het hart van de politiek gesmoord.'

Kleinknecht: 'Is het toevallig dat Van Schaik en ik bijna nooit meer opdrachten krijgen uit Den Haag voor onderzoek? Andere collega's krijgen die opdrachten wel.'

Van Schaik: 'Afgelopen maandag heb ik mijn ideeën proberen uit te leggen aan een zaal met driehonderd studenten. Allemaal eerstejaars, net van het VWO. Na afloop kreeg ik verscheidene e-mailtjes: "Ik snap er niks van dat loonmatiging slecht is voor de economie". Jongens en meisjes van achttien, negentien jaar. Hoe

star denk je dan dat al die ambtenaren zijn, die met loonmatiging zijn opgegroeid? Velen van hen hebben in de jaren zeventig colleges gehad van mij en mijn collega's over de positieve werking van loonmatiging in tijden van extreem lage winsten. Inmiddels bevolken zij directiefuncties op de ministeries, maar ze denken nog steeds hetzelfde, hoewel de bedrijfswinsten zich al lang hebben hersteld. Iedereen in hun omgeving praat immers nog steeds over het nut van loonmatiging.'

Behoorlijke starheid

Kleinknecht: 'Ik constateer ook bij collega-economen een behoorlijke starheid, een gebrek aan flexibiliteit om zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden.'

Van Schaik, plagerig: 'De discussie over loonmatiging onder politici en economen zou in de jaren negentig misschien gewoon zijn doorgegaan, ware het niet dat Alfred Kleinknecht in 1994 in zijn inaugurale rede aan de Vrije Universiteit van Amsterdam pleitte voor een loonexplosie. Iedereen schrok zich toen een beroerte. Een loonexplosie was geen aanbeveling die een verstandige econoom zou doen. Alfred wilde een steen in de vijver gooien, maar hij heeft daarmee veel mensen kopschuw gemaakt.'

'Kopschuw?', reageert Kleinknecht, die in de jaren tachtig uit Berlijn naar Nederland was gekomen om te promoveren. 'Ach, ik weet niet hoe ernstig ik op de Hollandse ziel heb getrapt. Ik weet wel dat een goedgezinde collega mij een keer heeft toevertrouwd dat ik het misschien niet zo extreem had moeten zeggen. 'Je moet één ding ook niet vergeten: de afgelopen tien jaar zijn er in Nederland ongeveer een miljoen mensen aan het werk geholpen. Tussen 1985 en 2000 was de werkgelegenheidsgroei hier ruwweg dubbel zo hoog als het gemiddelde van de rest van Europa. Terwijl de economische groei hier niet hoger was dan het Europees gemiddelde. Een miljoen werklozen aan het werk, bijna honderdduizend banen per jaar: dat was een sensationeel succes. Nederland was de banenkampioen van Europa en iedereen was daar dol- en dolgelukkig mee. Politici en vakbondsbestuurders staan daarom nu niet te juichen als iemand aan de motor van dat succes wil sleutelen.'

Concurreren op kwaliteit nodig

Van Schaik: 'In al die jaren van banengroei is men echter vergeten dat je internationaal niet alleen moet concurreren op kosten, maar ook op de kwaliteit van je producten en op de kwaliteit van je *human capital*. Je moet werknemers hebben die goed zijn toegerust om in de globalisering mee te gaan. Dat aspect is echter helemaal onder de tafel verdwenen. Ik zeg dat al tien jaar, maar elke keer gebeurt er weer iets waardoor de politici tóch weer hun blik richten op de korte termijn. Zo is er nu weer een dip in de conjunctuur, jammer!'

Kleinknecht: 'De malaise zal alleen maar groter worden. Omdat we een hele arbeidsintensieve economie hebben, zijn we extra gevoelig voor krapte op de arbeidsmarkt. De vakbonden kunnen in hun cao's wel braaf de lonen blijven matigen, maar de werkgevers zullen daar bovenop toch hogere salarissen bieden om aan mensen te komen. Het model bijt in zijn eigen staart: loonmatiging is noodzakelijk, maar niet meer vol te houden. Die loondrift komt boven op de lage technologische dynamiek, wat de problemen nog eens versterkt.'

Van Schaik: 'Het nieuwe kabinet Balkenende is nog erger dan Paars 2. Het denkt puur op de korte termijn. Het innovatiebeleid is bepaald niet ambitieus en er wordt weinig geïnvesteerd in onderwijs.' Kleinknecht: 'Wat dit kabinet écht moet doen - ik schreeuw het uit - is investeren in beter onderwijs. Inventieve bedrijven hebben behoefte aan goedgeschoolde werknemers. MBO of LBO is ook prima, want in de slipstream van high-techondernemingen ontstaat ook werk voor minder hoog opgeleiden. Een high-techbedrijf heeft ook bewakers en schoonmakers nodig. Maar wat nu gebeurt, is dat in een stad als Amsterdam veel jongeren hun school niet afmaken en dan een baantje nemen als pizzakoerier. Het is een schandaal dat we in Nederland maar vijf procent van ons bruto nationaal product aan onderwijs besteden, dat hoort zeven of acht procent te zijn, zoals in de beste industrielanden.'

Productiviteitsontwikkeling bevorderen

Van Schaik: 'Nu de werkgelegenheid al begint te dalen, kunnen we het ons eigenlijk niet meer permitteren om de lonen te veel te laten stijgen. Maar wat we wél kunnen doen, is onmiddellijk beleid in gang zetten om de productiviteitsontwikkeling te bevorderen. We moeten kijken of we laag productieve sectoren nog wel willen stimuleren. Of dat we in de toekomst meer producten en

diensten met een hoge toegevoegde waarde willen gaan exporteren, waardoor de arbeidsproductiviteit toeneemt.

'Ik was een van de economen die in 1979, onder leiding van Arie van der Zwan, hebben meegewerkt aan het roemruchte WRR-rapport *De plaats en de toekomst van de Nederlandse industrie*. Maar net op het moment dat de politiek een follow-up moest geven, kwam de diepe recessie van 1981-1982, gevolgd door het akkoord van Wassenaar waarin vakbonden en werkgevers afspraken om de lonen te matigen. De rest is geschiedenis.'

Kleinknecht: 'Ik denk dat de loonmatiging de komende jaren langzaam zal wegwijnen. Men zal er nooit officieel afscheid van nemen, nooit zeggen: het was verkeerd. Maar langzaam zal het besef doordringen, ook in de politiek, dat loonmatiging niet meer de oplossing is voor alle problemen.'